

Кравченко Т., к.філол.н., доцент кафедри українознавства

Миколаївський національний аграрний університет

e-mail:tetanakravcenko73@gmail.com

АГРОЕКОНОМІЧНІ ТЕРМІНИ-ЗАПОЗИЧЕННЯ ЯК СЛОВОТВІРНА БАЗА ДЛЯ СКЛАДНИХ СЛІВ

Суть справжньої синхронної системної похідності полягає в здатності запозичених термінів утворювати нові похідні слова всіма продуктивними для мови-реципієнта способами словотворення, а також формувати гнізда споріднених слів. Ознакою повного освоєння таких термінів українською мовою вважають активне входження їх до нової словотвірної системи. До того ж рівень морфемної подільності запозиченої основи, що є показником ступеня її засвоєння мовою-реципієнтом, також є одним із чинників, які визначають словотвірні можливості такої основи.

Терміни економіки слугують словотвірною базою для утворення різноманітних за структурою дериватів, які належать до трьох основних граматичних класів слів – іменників, дієслів та прикметників. Утворення похідних від цих термінів відбувається за законами та типами українського словотвору переважно на основі морфологічного способу – афіксації, осново- і словоскладання.

Суфіксація та словоскладання є найбільш перспективними способами у словотвірній системі української мови, що впливає й на утворення відповідних дериватів від запозичень. Обмежені можливості афіксального творення похідних від деяких іншомовних слів у сучасній українській мові розширюються за рахунок активного використання слово- й основокладання, що є традиційними способами творення похідних іменників та прикметників. Найчастіше цими способами від термінів-запозичень в українській мові утворюють складні іменники та прикметники.

Найбільший словотвірний потенціал для утворення слів-комполітів внаслідок основокладання мають давно запозичені терміни. З-поміж них найпродуктивнішим став термін «*грунт*», який легко поєднується з питомими українськими основами та утворює складні іменники й прикметники. Серед іменників-комполітів найбільшу групу становлять здебільшого ускладнені суфіксом одиниці з першою субстантивною основою «*грунт*» і другою – дієслівною, між якими вживається сполучний голосний **-о-**, напр.: ***грунтопідпушувач, грунтознавство, грунтопоглиблювач, грунтостомлення, грунтоутворення***. Також засвідчено субстантивні комполіти, утворені з двох іменників за допомогою сполучного голосного **-о-**, напр.: ***грунтовтома, грунтоматеріал***. Складно-суфіксальним способом утворено більшість прикметників з першим компонентом «*грунт*», напр.: ***грунтозахисний, грунтообробний, грунтопоглиблювальний, грунтотворний,***

грунтоутворювальний. Лише прикметник «*грунтозабірний*» постав суфіксальним способом від складного іменника «*грунтозабір*».

Високої продуктивності у препозиції набув давно запозичений термін «*товар*», з яким сформувалися прикметникові та іменникові композити різної словотвірної структури і семантики, напр.: *товарооборот, товарообмін, товарообіг, товаровласник, товаровиробник, товарознавство, товарознавець, товаротранспортний, товаропровідний, товаронасичений*. Компонент «*товар*» може бути і в постпозиції складного прикметника, а перед ним виступає основа питомого прикметника, що вказує на розмір: *дрібнотоварний, великотоварний*.

Останнім часом активізував свій словотвірний потенціал термін «*оренда*», який також ввійшов до складу слів-композитів. Складні іменники із цим компонентом можуть ґрунтуватися на різних типах словосполучень: дієслівному (*орендодавець*) та іменниковому (*орендоплата*). Перше складне слово утворилося на основі словосполучення, до складу якого входить опорне дієслово недоконаного виду та залежний іменник, і суфікс *-ець*, а друге, аббревіатурне, слово поєднало усічену прикметникову основу та іменник базового іменникового словосполучення, пор.: *давати в оренду + -ець > орендодавець; орендна плата > орендоплата*. Похідна назва особи «*орендар*» увійшла до складу реактуалізованих іменників-юкстапозитів, напр.: *орендар-скіпцик, орендар-здольник*.

На ґрунті дієслівного словосполучення із залежним іменником «*лізинг*» активно утворюються за допомогою суфіксів *-ач, -ець* складні іменники на позначення осіб, напр.: *лізингоотримувач, лізингоодержувач, лізингодавець*.

Значною продуктивністю відзначається термін «*капітал*», основа якого ввійшла до композитних іменників і прикметників, утворених на ґрунті дієслівних словосполучень складно-суфіксальним способом, напр.: *капіталоутворення, капіталовкладення, капіталовіддача, капіталомісткий, капіталоозброєний*. За цим словотвірним типом активно утворюють композитні прикметники з іншими запозиченими термінами в ролі залежного іменника базового дієслівного словосполучення, напр.: *кредитоспроможний, кредитомісткий, експорторозширювальний, кредитоздатний*. До того ж більшість цих складних прикметників здатна розвивати свій словотвірний потенціал за допомогою суфікса *-ість*, напр.: *капіталомісткість, кредитоспроможність, кредитомісткість, кредитоздатність*.

Терміни іншомовного походження можуть слугувати словотвірною базою для утворення юкстапозитів, що є сполученням переважно двох семантично і синтаксично рівноправних іменників, напр.: *товар-субститут, земля-капітал*. Найбільшу групу становлять слова-юкстапозити, що позначають осіб. Їх розрізняють за походженням компонентів, словотвірною структурою та синтаксичними відношеннями, пор.: *фермер-бізнесмен, фермер-орендар, фермер-підприємець, підприємець-аграрник, менеджер-заготівельник, працівники-аграрії, вчені-аграрії, економіст-аграрник, капіталіст-орендар*,

інвестор-покупець, монополіст-переробник, селяни-орендодавці, селяни-пайовики.

Іменники-юкстапозити на позначення структурних підрозділів також можуть поєднанням українського та запозиченого компонента або комбінацією двох запозичених термінів, напр.: *банк-кредитор, нетто-імпортер, господарство-орендар, завод-комбінат*. Запозичені терміни в постпозиції легко сполучаються з власне українськими складниками на зразок «країна», «держава», напр.: *країна-експортер, держава-експортер, країна-імпортер*. На активізацію утворення таких юкстапозитів в останні роки ХХ ст. вказував О.Стишов [1, с.152].

До інноваційних композитів належать складні слова, утворені внаслідок зрощення двох іменників, другий із яких – запозичений економічний термін, напр.: *винопродукція, молокопродукція, зернопродукція, м'ясопродукція*. «Зрощення, – на думку О.О. Стишова, є результатом універбації кількох синтаксично пов'язаних слів, які зберегли свою граматичну форму» [1, с.148]. Утворення таких складних слів є наслідком конкретизації та деталізації наявних у науці понять. Запозичений термін виступає своєрідним класифікатором поняття і носієм його родової ознаки, а питомиє слово вказує на видові відмінності поняття. Похідний прикметник від терміна “продукція”, сполучуючись з тими самими іменниками, утворює складні прикметники, напр.: *зернопродуктовий, молочноподуктовий, м'ясопродуктовий*.

Як зазначає Н. Клименко, «у сучасній мові (особливо у її терміносистемі) активізувалися проміжні способи творення слів – з особливостями юкстапозиції і композиції (тобто сурядним зв'язком компонентів, як у юкстапозитів, і сполучною голосною, як у композитів)» [2, с.624]. Такий спосіб творення притаманний складним прикметникам, компоненти яких можуть мати одну або й обидві основи іншомовного походження, напр.: *маркетингово-закупівельні, земельно-кадастровий, умовно-кадастровий, товарно-сировинний, товарно-грошовий, грошово-кредитний, фінансово-лізинговий, земельно-орендний, кооперативно-пайовий, інформаційно-маркетинговий, інвестиційно-іпотечний, інвестиційно-консультаційний, сервісно-технологічний, акціонерно-пайовий*. Сурядний зв'язок між компонентами спричинив варіювання їхніх позицій, тобто вони можуть бути як у препозиції, так і в постпозиції, напр.: *приватно-орендний і орендно-приватний, підрядно-орендний і орендно-підрядний, кооперативно-орендний і орендно-кооперативний*. Гібриди «з особливостями юкстапозиції і композиції» не обов'язково мають два компоненти. Останнім часом фіксуємо утворення, до складу яких уходять три рівноправні прикметникові основи, напр.: *аграрно-промислово-торговельні, аграрно-промислово-фінансові*. Ці складні прикметники входять до терміносполук, перший же їхній елемент виконує функцію класифікатора, вказуючи на належність до термінології економіки АПК.

Запозичені терміни, що позначають реалії економіки АПК, мають в українській мові величезні словотвірні можливості та повністю адаптувалися до словотвірної системи української літературної мови. Більшість із них стали

твірними основами для похідних іменників, прикметників та дієслів уже на ґрунті української мови.

Список джерел:

1. Стишов О.А. Українська лексика кінця ХХ століття (на матеріалі засобів масової інформації) / О.А. Стишов. – К.: КНЛУ, 2003. – 388 с.
2. Українська мова : енциклопедія НАН України, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні, Інститут української мови; редкол.: В. М. Русанівський (співголова), О. О. Тараненко (співголова), М. П. Зяблюк та ін. — 2-ге вид., випр. і доп. — К. : Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004.